

Süleyman Turan & Faruk Sancar (ed.)

Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla,
Açılım Kitap, İstanbul, 2014

Bilindiği üzere Yeni Dini Hareketler (YDH) olarak isimlendirilen dini oluşumlar, dini çeşitliliğin arttığı ve dini eğilimlerin yükselişe geçtiği XX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkarak hızla yayılmaya başlamış ve kısa süre zarfında küresel bir olgu haline gelmiştir. YDH'lerin tarih sahnesine çıkmaya başlamasıyla birlikte, YDH olgusunun neyi ifade ettiği, YDH'lerin ortaya çıkmasına neden olan faktörler, YDH'lerin sahip olduğu temel özellikler, katılımcıları YDH'lere yönelten faktörler, YDH'lere üye olma ve üyelikten ayrılma süreçleri, YDH'lerde kadınların ve erkeklerin üstlendiği roller, YDH'lerin başarıları ve başarısızlıkları, YDH'lere gösterilen tepkiler, YDH'ler ve şiddet ilişkisi gibi konular, bilhassa Batı'da, araştırmacılar tarafından yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Çoğunluğu XX. yüzyılın son 20 yılında gerçekleştirilen ve XXI. yüzyılın başlarında da artarak devam eden bu çalışmalar, Batı'da

bu alanla ilgili kapsamlı ve zengin bir literatürün oluşmasını sağlamıştır.

Öte yandan, gerek Doğu gerekse Batı kökenli bazı YDH'lere ülkemizde de rastlanmaya başlanmasıyla birlikte bu hareketlere yönelik ilgi artmış ve akademisyenler konu ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, Türkiye'deki çalışmaların Batı'daki çalışmalara kıyasla oldukça geriden geldiği ve daha dar bir çerçevede geliştiği söylenilebilir. Zira ülkemizde daha ziyade YDH'leri tanımlama ve tanıtmaya yönelik çalışmalar ile Satanizm, Moonculuk gibi bazı spesifik hareketleri inceleme konusu yapan deskriptif çalışmalar göze çarpmaktadır. Ancak son zamanlarda Türkiye'deki okuyucunun gerek çeviri gerekse telif yayınlar yoluyla YDH'ler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayan ve okurlara konuya ilişkin daha geniş bir perspektif sunan yeni çalışmalar yapıldığına da şahit olunmaktadır. Nitekim tanıtımını yapacağımız *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* başlıklı kitap böyle bir nitelik taşımaktadır. Editörlüğünü Süleyman Turan ve Faruk Sancar'ın yaptığı çalışma, YDH'ler olgusunu farklı boyutlarıyla ele alan on altı ayrı makaleden oluşmaktadır.

Kitabın *Yeni Dini Hareketler: Tanım ve Kapsam* başlıklı ilk makalesi (ss. 13-26) M. Ali Kirman tarafından kaleme alınmıştır. Yazar bu makalede öncelikle yeni dini hareketlerle ilgili dini çevreler tarafından yapılan teolojik tanımlamalar, akademisyenler tarafından yapılan bilimsel tanımlamalar ve söz konusu tanımlamaların yetersiz olduğunu ve yeni tanımlamaların yapılması gerektiğini ileri süren yeni yaklaşımları ele almaktadır. Daha sonra, YDH olgusunun anlaşılması açısından yapılan ve YDH'ler olgusunu farklı yönlerine dikkat çeken üç tipolojiye (YDH'lerin kökenlerini esas alan tipoloji, ahlaki ve manevi gelişim yöntemlerini esas alan tipoloji, dünyaya karşı tutumları esas alan tipoloji) değinen yazar, oldukça değişken tabiatlı olan yeni dini

grupların aslında hiçbirinin, geliştirilen tipolojilerden herhangi birisine tam olarak uymadığını ve YDH'lerden bazılarının taşıdıkları özellikler itibariyle bu sınıflandırmaların dışında kaldığını (s. 23) ifade etmektedir.

Kitabın Ali Rafet Özkan tarafından kaleme alınan ikinci makalesi (ss. 27-46) *Yeni Dini Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Temel Karakteristikleri* başlığını taşımaktadır. Yazar makalede ilk olarak YDH'lerin ağırlıklı olarak lise ve üniversite çağındaki gençlere yönelik faaliyetler yürüttüklerine ve birçoğunun hedef kitlesinin gençler olmasından dolayı bu hareketlerin “gençlik dinleri” olarak isimlendirildiğine dikkat çekmektedir (s. 27). Yazar daha sonra YDH'lerin ortaya çıkmasında doğrudan etkili olduğunu düşündüğü “sekülerleşme”, “subjektivizm”, “kayıtsızlık”, “aşınmışlık”, “bireycilik”, “hazcılık”, “küreselleşme”, “çoğulculuk” ve “hızlı değişim” faktörleri üzerinde durmaktadır. Ayrıca YDH'lerin mutlak hakikati getirdiğine ya da modern çağın aydınlatıcısı olduğuna inandıkları bir karizmatik liderin etrafında toplanarak, sıkı bağlarla birbirine bağlanmak suretiyle güçlü bir cemaat oluşturduklarını belirten (s.38) yazar, son olarak, YDH'lerin “kutsal üstad”, kurtarıcı reçete”, “kurtarılmış aile ve cemaatleri”, “kıyametin yaklaştığı beklentisi”, “senkretizm”, “mesih beklentisi” gibi temel karakteristiklerini ele almaktadır.

Kitabın Lorne L. Dawson tarafından yazılan ve Mehmet Alıcı tarafından Türkçeye kazandırılan üçüncü makalesi (ss. 47-70) *Yeni Dini Hareketlerin Anlamı ve Önemi* başlığını taşımaktadır. YDH'ler hakkında yazılan her çalışmanın üstü kapalı bir biçimde onların önemine işaret ettiğini ifade eden (s.47) yazar, YDH'lerin önemine ilişkin yapılan incelemelerin, onları sosyal bir problem olarak görmek ve onları sosyal değişimin yansıması, dolayısıyla sosyal değişimin göstergeleri ve yaygın şablonları olarak görmek şeklinde tasnif ettiği iki bağlam çerçevesinde gerçekleştirildiğini dile getirmektedir. Makalesinin büyük kısmını ikinci bağlama

ilişkin değerlendirmelere ayıran yazar son bölümde YDH'lerin öneminin öğrencilere nasıl öğretilbileceğine ilişkin yöntemlere değinmektedir.

Mustafa Alıcı tarafından kaleme alınan dördüncü makale (ss. 71-79) *Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post-Modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Karşı* başlığını taşımaktadır. YDH olarak isimlendirilen dini yapılanmaları değerlendirme noktasında, geleneksel dinlerle aralarında bulunan farklılıklarının belirleyici unsur olduğunu (s.72) ifade eden yazar, makalesinde YDH'leri bilinen klasik dinlerden ayıran temel noktaları, “din tanımlamasına bağlı farklar”, “sosyo-kültürel farklar”, “teolojik farklar”, “eskatolojik farklar”, “kurucusal farklar” ve “özgün reaksiyonel farklar” başlıkları çerçevesinde ele almaktadır.

John A. Saliba tarafından kaleme alınan ve Mehmet İlhan tarafından Türkçe'ye çevrilen beşinci makale (ss. 81-107) *Yeni Dini Hareketlere Disipliner Yaklaşım: Beşeri ve Sosyal Bilimler Bakış Açısından* başlığını taşımaktadır. Yazar öncelikle YDH'ler konusunda araştırma yapanların, YDH'leri sosyal ve psikolojik sapmalar olarak görenler, sosyal ve kültürel teşkilatlar olarak ele alanlar, samimi dini tecrübeler olarak değerlendirenler ve sahte dinler olarak ilan edenler olmak üzere dört gruba ayrıldığına dikkat çekmektedir (s. 81). Yazar makalesinin devamında psikoloji, sosyoloji, antropoloji, dini araştırmalar ve teoloji sahalarındaki araştırmacıların YDH'lere ilişkin değerlendirmelerini ele almaktadır.

David G. Bromley tarafından yazılan, Emir Kuşçu ve Yakup Taş tarafından Türkçe'ye çevrilen altıncı makale (ss. 109-140) *Yeni Dini Hareketlerle İlgili Araştırmalarda Metodolojik Problemler* başlığını taşımaktadır. Makalesinin girişinde, yeni dinlere yönelik araştırma yapan bilim adamlarının kullandığı asli yöntemin katılımcı gözlem tekniklerine dayalı alan araştırması olduğunu (s. 111) ifade eden yazar, makalenin devamında söz konusu

araştırmalar esnasında karşılaşması muhtemel grup seçimi, katılım ve gözlemi dengeleme, bilginin toplanması ve değerlendirilmesi gibi metodik problemler üzerine eğilmektedir.

E. Burke Rochford tarafından kaleme alınan ve Merve Seyis tarafından Türkçe'ye çevrilen yedinci makale (ss. 141-175) *Yeni Dini Hareketlerin Organizasyonu ve Liderliği* başlığını taşımaktadır. Yazar makalesinde, mevcut dini geleneklere karşı bir itiraz ve karizmatik liderlerin yeni vahyi olarak ortaya çıktıklarını söylediği (s. 147) yeni dinsel hareketlerin kendi ilerinde, özellikle liderlik ve örgütlenme ekseninde karşılaştıkları sorunları ele almaktadır.

Stuart A. Wright tarafından yazılan, Emine Battal tarafından Türkçe'ye çevrilen sekizinci makale (ss. 177-206) *Yeni Dini Hareketlere Üyeliğin Dinamikleri: Üyelik ve Ayrılış Koşulları* başlığını taşımaktadır. Yazar makalesinde öncelikle YDH'lerin kendi dinlerinin yayarak üye kazanmak suretiyle üye tabanı oluşturmak zorunda olduklarını (s. 177), dahası işlerinin üye toplamakla sona ermediğini, aynı zamanda edinilen üyeleri ellerinde tutmaları gerektiğini (s. 179) dile getirmektedir. Devamında YDH'lere üye olma, din değiştirme süreç ve modelleri, üyelikten ayrılma konularını ele almanın yanı sıra YDH'lerle ilgili bir dersi anlatırken uygulanabilecek stratejiler konusunda bilgi vermektedir.

Lorne L. Dawson tarafından yazılan, Elif Emirahmetoğlu tarafından Türkçe'ye çevrilen dokuzuncu makale (ss. 207-228) *Yeni Dini Hareketlerin Katılımcıları ve Nedenleri* başlığını taşımaktadır. YDH'lere kimin neden katıldığı meselesinin YDH'ler üzerine yapılan çalışmalarda ele alınan en önemli tartışma konularından birisi olduğuna dikkat çekilen (s. 209) makalede insanların YDH'lere katılma süreçleri, YDH'lere katılanların sahip olduğu sosyal özellikler, insanların YDH'lere katılma nedenleri ele alınmaktadır.

Sarah M. Pike tarafından yazılan, Emine Battal tarafından Türkçe'ye çevrilen onuncu makale (ss. 229-254) *Yeni Dini Hareketlerde Cinsiyet: Erkek ve Kadınların Konumu Üzerine* başlığını taşımaktadır. İlk etapta yeni dinlerin hem erkekler hem de kadınlar için mitoloji, teoloji, lider ve kurucuların rolleri ile öğretileri, katılımcıların demografik arka planı vb. faktörler tarafından şekillendirilen çeşitli roller sunduğunu belirten (s. 231) yazar daha sonra YDH'lerin cinsellik ve cinsiyet konusunda ortaya koyduğu yenilikleri "tanrı anlayışları", "liderlik" ve "cinsellik, evlilik, aile" başlıkları çerçevesinde incelemektedir.

Kitabın *Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik* başlıklı on birinci makalesi (ss. 255-270) Ali İhsan Yitik tarafından kaleme alınmıştır. Öncelikle, ilk bakışta birbiriyle alakasız gibi görünen misyonerlik ve YDH'ler konusunu "kültürel değerlerimiz ve milli kimliğimize yöneltilen tehditler" ortak paydasında ele almanın mümkün olduğunu dile getiren (s. 255) yazar, makalenin devamında ülkemizde de faaliyet gösteren bazı Doğu ve Batı kökenli YDH'ler ile söz konusu hareketlerin hedef kitlesi ve yayılmalarını kolaylaştıran etkenler hakkında bilgi vermektedir.

Yeni Dini Hareketler ve İnternet başlıklı on ikinci makale (ss. 271-283) M. Süheyl Ünal tarafından yazılmıştır. Makalesinde, günümüzün sosyolojik durumu içerisinde YDH'lerin yeri ve YDH'lerin bilişim teknolojilerinden faydalanması meselesini ele alan yazar, internetin dünyanın başka bir ucunda yapılan dini ritüellerde farklı inanışlardan haberdar olmayı kolaylaştırdığına, YDH'lerin de internetin din alanında sunduğu bu imkanlardan yararlanmasının önünde hiçbir engel olmadığına, internetin dini gruplara -fiziksel olarak birleşmeler de- siber alemde, uzayda bir araya gelip bir tür cemaat haline gelme imkanı vermesinden dolayı bir süredir literatürde yer alan "sanal cemaat" teriminin zamanla önem kazanma ihtimalinin bulunduğuna dikkat çekmektedir (s.281).

Bülent Baloğlu tarafından kaleme alınan on üçüncü makale (ss. 285-297) *Yeni Dini hareketler ve Şiddet: Şiddetin Yeni Adresi Yeni Dini Hareketler Mi?* başlığını taşımaktadır. Yazar makalede, uzun zaman hafızalardan silinmeyecek şiddet eylemleriyle öne çıkan bazı örneklerden hareketle, YDH'lerin şiddetle doğrudan bir ilişkisinin bulunup bulunmadığı ve şayet böyle bir ilişki mevcutsa bunun hangi ve ne tür özelliklere sahip olduğunu izah etmeye dönük değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu bağlamda yazar YDH'lerin bilahassa, bazen apokaliptik inanç gibi öğretiler oluşturmak suretiyle şiddet sürecine rehberlik ederek bazen de doğrudan şiddete yönelik emirler vererek üyeleri şiddete sevk eden karizmatik liderlerin ellerinde kolaylıkla dehşet saçan birer mekanizmaya dönüşebileceğini ifade etmektedir (s. 294).

Rodney Stark tarafından yazılan, Bayramali Nazıroğlu tarafından Türkçe'ye çevrilen on dördüncü makale (ss. 299-319) *Yeni Dini Hareketlerin Başarı ya da Başarısızlıklarının Nedenleri* başlığını taşımaktadır. Yazar makalesinde ilk olarak, YDH'lerin geçek başarı oranlarını tam olarak hesaplamının mümkün olmadığını, ancak muhtemelen ortaya çıkacak 1000 dini hareketin 100 bin takipçiden fazlasını cezb etmeyeceğini ve 1 asırdan fazla yaşamayacağını dile getirmektedir (s. 299). Makalenin devamında dini hareketlerin başarısı için gerekli ve yeterli olan şartları ortaya koymayı amaçlayan 10 önermeden oluşan bir teorik model taslağı çizmektedir.

Yeni Dini Hareketler ve Beyin Yıkama Olgusu: Kavramsal ve Tarihsel Bir Analiz başlıklı on beşinci makale (ss. 321-333) Faruk Sancar tarafından kaleme alınmıştır. Yazar makalesinde, insanların YDH'lere katılımı ve bağlılığını anlama ve açıklama noktasında ileri sürülen en gizemli ve sofistike teorilerden biri olduğunu dile getirdiği (s. 330) beyin yıkama olgusu ile ilgili hem kavramsal hem de tarihsel bir değerlendirme yapmaktadır.

Kitabın Süleyman Turan tarafından kaleme alınan son makalesi (ss. 335-410) ise *Yeni Dini Hareketlerle İlgili Türkiye'deki ve Batıdaki Literatür Üzerine* başlığını taşımaktadır. Daha önce Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (6/27)'nde aynı adla yayınlanan makalenin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hali olan bu çalışmayla YDH'lere ilgi duyan okuyuculara literatür verisi sağlamayı ve YDH'ler konusunda yapılan çalışmaları tespit ederek bu alanda kitap, makale ve tez gibi farklı türlerde araştırma yapmayı arzulayan araştırmacılara çalışabilecekleri muhtemel konular açısından ışık tutmayı hedeflediğini belirten (s. 337) yazar makalesinde, YDH'ler üzerine hem Türkiye'de hem de Batı'da yapılmış olan çalışmaların bir bibliyografyasını sunmaktadır. Bunu yaparken, söz konusu çalışmaları belli başlı bazı başlıklar altında tasnif ederek sıralamaktadır.

Sonuç olarak *Yeni Dini Hareketler* isimli kitap, Türkiye'de genellikle YDH'leri tanıtmaya ve tanımlamaya dönük olarak yapılan çalışmaların dışına çıkarak YDH'ler olgusunu farklı boyutlarıyla ele almaktadır. Böylece, Türkiye'de YDH'ler üzerine yapılan çalışmaların yelpazesinin genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Ele aldığı meseleler itibariyle YDH'ler konusunda önemli bir kaynak olma niteliği taşıyan bu kitap, konu ile ilgili okuma ve araştırma yapacak olan kişiler tarafından göz ardı edilmemesi gereken bir çalışmadır.

Emine BATTAL

Arş.Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
emine_battal@hotmail.com